

Creëer betere pensioenregeling voor de nomaden op de arbeidsmarkt

Samenvatting en conclusies

Zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) zijn bezig aan een opmars op de Nederlandse arbeidsmarkt. In 2010 was hun aandeel gestegen tot tien procent van de beroepsbevolking. Voor de komende decennia wordt een verdere groei verwacht op grond van de toename van het aantal hogeropgeleiden en ouderen in de beroepsbevolking. Deze ontwikkeling heeft voordelen, zoals meer flexibiliteit op de arbeidsmarkt en de toegenomen individuele keuzevrijheid. Tegelijkertijd bestaan er reële zorgen, vanwege onvoldoende afgedekte risico's op ziekte, arbeidsongeschiktheid en kennisveroudering. Ook het pensioenstelsel sluit niet aan op de grote verzameling eenmans-bv's. Het aanpakken van de risico's is complex, omdat de doelgroep geen voorkeur heeft voor collectieve regelingen. Vrijwillige regelingen die alleen benut worden door mensen met hoge risico's zijn al snel onbetaalbaar. Een uitzondering op deze regel is het pensioen. De helft van de zzp'ers doet momenteel te weinig of niets aan pensioenopbouw, maar zzp'ers staan open voor verandering op dit terrein.

Uitvoering

Dr. Fabian Dekker
Verwey-Jonker Instituut
Kromme Nieuwegracht 6
3512 HG Utrecht

Naam onderzoek

Zzp'ers: op weg naar een nieuwe arbeidsmarkt en een nieuw beleid?

Looptijd: Juli 2011 tot december 2012

Inhoudsopgave

1. Belangrijkste resultaten
2. Aanbevelingen voor de toekomst
3. Waarom was dit onderzoek nodig?
4. Methode informatieverzameling
5. Belangrijkste publicaties

1. Belangrijkste resultaten

De arbeidsmarkt telt steeds meer zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers). In 2010 was één op de tien medewerkers zzp'er, terwijl dat in 1996 nog één op de zeventien was. De groei onder mannen was het sterkst. In 2010 is het aandeel zzp'ers in de werkzame beroepsbevolking onder mannen twaalf procent en onder vrouwen acht procent.

1.1. Vrije keuze weegt het zwaarst

De overgrote meerderheid van alle zzp'ers geeft aan uit vrije keuze zelfstandige te zijn geworden. Belangrijk voor deze keuze is het verbeterde imago van zzp'ers. Inhoudelijk speelt mee dat betrokkenen graag eigen baas willen zijn. Ze willen zich ontplooien door zelf inhoud te geven aan hun werk. Daarnaast speelt de afweging tussen de risico's en opbrengsten een belangrijke rol. Zzp'ers zijn minder beducht voor risico's en geven de voorkeur aan een hoger netto inkomen, ook al brengt dat meer inkomensonzekerheid met zich mee. Voor vrouwen is de flexibiliteit aantrekkelijk. Werken als zzp'er geeft vrouwen meer mogelijkheden om werk en zorg te combineren.

Het huidige slechte economische klimaat en de problemen bij het vinden van een dienstbetrekking, zijn voor de meeste zzp'ers geen doorslaggevende factoren bij hun keuze voor het bestaan als zelfstandige. De sectoren thuiszorg, postbrieven en de bouw zijn uitzonderingen op de regel van vrijwilligheid. In deze sectoren is er een substantiële groep medewerkers die zich gedwongen voelt als zzp'er te functioneren.

1.2. Verdere stijging van aantal zzp'ers verwacht

Twee belangrijke demografische factoren die samenhangen met zzp-schap zijn leeftijd en opleidingsniveau. Ouderen zijn vaker zzp'er dan jongeren en hogeropgeleiden vaker zzp'er dan middelbaar- en lageropgeleiden. De stijging van zowel de gemiddelde leeftijd als het opleidingsniveau van de beroepsbevolking tot 2030 maakt het waarschijnlijk dat het aandeel zzp'ers in de beroepsbevolking verder zal toenemen. Bij vrouwen is een stijging voorzien van acht procent in 2010 naar negen procent in 2030. Bij mannen zijn de beschreven effecten van leeftijd en opleidingsniveau sterker en speelt ook het toekomstige overheidsbeleid ten opzichte van zzp'ers een grote rol. Als de fiscale voordelen blijven bestaan zou het aandeel zzp'ers in de mannelijke beroepsbevolking kunnen groeien van twaalf procent in 2010 naar negentien procent in 2030. Bij het terugdraaien of afschaffen van deze voordelen, blijft het percentage mannelijke zzp'ers waarschijnlijk constant op twaalf procent.

1.3. Invloed overheidsbeleid onderschat

De individualisering in de maatschappij wordt vaak naar voren geschoven als verklaring voor de toename van het aantal zzp'ers in Nederland. Deze verklaring is niet onjuist, maar vaak wordt over het hoofd gezien dat de overheid de ontwikkeling sterk heeft gestimuleerd. De belangrijkste oorzaak van de groei van het aantal zzp'ers in Nederland wordt gevormd door regelingen als ruimere fiscale aftrekposten, de introductie van de VAR (verklaring arbeidsrelatie), de vermindering van administratieve lasten en de mogelijkheid een bedrijf op te starten met een WW uitkering.

2. Aanbevelingen voor de toekomst

Het beleid op het gebied van ondernemerschap is de afgelopen decennia sterk veranderd. In de jaren tachtig werden ondernemers gezien als 'verdacht', tegenwoordig zijn het helden. Het huidige overheidsbeleid is gericht op het stimuleren van zelfstandig ondernemerschap. Als gevolg hiervan bestaan grote verschillen in de posities van zzp'ers en werknemers in loondienst, bijvoorbeeld met betrekking tot fiscaal beleid. Het is de moeite waard te analyseren of deze verschillen voldoende doordacht en gerechtvaardigd zijn. Hoe zouden de verschillen tussen zzp'ers en werknemers in loondienst eruit moeten zien, wanneer je het systeem opnieuw zou ontwerpen?.

2.1. Wees bedacht op averechtse selectie

Het scheppen van meer sociale zekerheid voor zzp'ers is niet goed mogelijk via generiek beleid. De reden is dat de groep zzp'ers erg heterogeen is. De verschillen hebben betrekking op inkomen, de risico's en het aantal opdrachtgevers. Er zijn bijvoorbeeld zzp'ers die al jarenlang één opdrachtgever hebben, hoewel dat officieel niet kan. De grote onderlinge verschillen en het vrije karakter van de groep maken dat veel zzp'ers geen aanvullende collectieve verzekeringen willen accepteren. Vrijwillige deelname is niet altijd een aantrekkelijk alternatief, omdat dit met name de mensen zal lokken die veel risico lopen. Deze averechtse selectie maakt het aanbrengen van een sociaal vangnet al snel te duur. Dit probleem treedt met name op als het gaat om de risico's op een inkomensval in geval van arbeidsongeschiktheid.

2.2. Zorg dat zzp'ers gemakkelijker pensioen opbouwen

De helft van de zzp'ers doet niet of te weinig aan het opbouwen van een pensioen. Een belangrijke reden is dat het pensioenbewustzijn gering is. Nederlanders weten meestal niet dat werknemers één dag in de week voor hun pensioen werken, en veel zzp'ers laten dit daarom na. Geldgebrek is een andere belangrijke oorzaak. Daarnaast overziet de overgrote meerderheid van de zzp'ers slecht welke mogelijkheden er zijn om zelf een pensioen op te bouwen. Voor een aanzienlijke groep zzp'ers bestaat het risico op toekomstige armoede en verhoogde zorgkosten. Dit is een ongewenste situatie, die niet hoeft te blijven voortbestaan, omdat er onder zzp'ers steun bestaat voor een vrijwillige regeling op dit terrein. Zorg er daarom voor dat er een begrijpelijke en toegankelijke pensioenregeling komt voor zzp'ers.

2.3. Voorkom kennisveroudering in gevoelige sectoren

Scholing is voor veel zzp'ers noodzakelijk om duurzaam inzetbaar te blijven. Veel zelfstandigen hebben dat goed in de gaten en als groep hebben zzp'ers geen scholingsachterstand in vergelijking met werknemers in loondienst. Ook vinden zzp'ers dat ze zelf verantwoordelijk zijn voor het bijhouden van hun kennis en voelen ze weinig voor collectieve regelingen. Het lijkt echter goed de ontwikkelingen niet helemaal aan de zzp'ers over te laten als het gaat om sectoren waar kennis snel veroudert en waar voor de toekomst tekorten op de arbeidsmarkt dreigen, zoals de zorg en ICT. Op deze terreinen kunnen scholingsarrangementen voor zzp'ers een win-win situatie creëren voor de maatschappij en betrokkenen. Dit zou bijvoorbeeld via de opleidingsfondsen van de sociale partners geregeld kunnen worden.

2.4. Geef kleinschalige initiatieven de ruimte

Het gebruik van collectieve vangnetregelingen is laag onder zzp'ers, maar de groep neemt af en toe initiatieven om met elkaar risico's af te dekken, bijvoorbeeld in de vorm van een corporatie. Inmiddels zijn er bijvoorbeeld 27 Broodfondsen die het financiële risico op arbeidsongeschiktheid afdekken, doordat zzp'ers een bedrag schenken aan zieke deelnemers.

2.5. Hou de vinger aan de pols

Het gebruik van collectieve vangnetregelingen is laag onder zzp'ers, maar de groep neemt af en toe initiatieven om met elkaar risico's af te dekken, bijvoorbeeld in de vorm van een corporatie. Inmiddels zijn er bijvoorbeeld 27 Broodfondsen die het financiële risico op arbeidsongeschiktheid afdekken, doordat zzp'ers een bedrag schenken aan zieke deelnemers.

3. Waarom was dit onderzoek nodig?

Het aantal zelfstandigen zonder personeel op de arbeidsmarkt is de laatste jaren toegenomen. Het was echter onbekend of deze trend zich door zou zetten in de komende decennia. Deze vraag is prangend, omdat bekend is dat een deel van de zzp'ers weinig inkomen heeft en kwetsbaar is, terwijl ze het moeten stellen zonder het sociale zekerheidsstelsel dat werknemers beschermt. Er was inzicht nodig hoe urgent de situatie is en of het gewenst is het stelsel aan te passen aan de toekomstige ontwikkelingen.

4. Methode informatieverzameling

De gegevens uit de enquête beroepsbevolking van het Centraal Bureau voor de Statistiek van de laatste vijftien jaar zijn geanalyseerd, zodat een beeld is ontstaan van de demografische ontwikkelingen die samenhangen met de veranderingen van het aandeel zelfstandigen op de arbeidsmarkt. Aan de hand van de verwachte demografische ontwikkelingen en het overheidsbeleid van de toekomst, is een toekomstscenario geschetst voor de rol van zelfstandigen op de arbeidsmarkt. Daarnaast is uitgebreid literatuuronderzoek verricht en zijn dertien deskundigen uit wetenschap en praktijk geïnterviewd.

5. Belangrijkste publicatie

- Dekker, F. & Stavenuiter, M. (2012). Zzp'ers en het sociale stelsel: op weg naar herziening? Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Bosch, N., Roelofs, G., Vuuren, D. van & Wilkens M. (2012) De huidige en toekomstige groei van het aandeel zzp'ers in de werkzame beroepsbevolking. Den Haag, CPB achtergrond document.

Tekst: Ad Bergsma